

In memoriam: Samir Amin

av Prabhat Patnaik

Den internationellt kände och mycket produktive ekonomen Samir Amin avled i augusti i Paris. Han påverkade under lång tid många som aktivt var verksamma inom internationella och globala frågor där han förklarade det ojämna utbytet mellan i-länder och u-länder, klyftan mellan Nord och Syd. Hans produktion var diger och han skrev fler än 30 böcker varav flera också finns i svensk översättning. Den indiske professorn Prabhat Patnaik berättar i denna artikel om Samir Amin och dennes starka engagemang för globala rättvisefrågor.

Den välkände marxistiske tänkaren och ekonomen Samir Amin avled 13 augusti i Paris. Han föddes i Kairo 3 september 1931, fadern var egyptier och modern fransyska, och fick sin grundläggande utbildning i Egypten innan han flyttade till Paris där han doktorerade i nationalekonomi. Dragningen till socialismen under studentåren ledde till att han snart anslöt sig till det egyptiska kommunistpartiet. Mellan 1957 och 1960 arbetade han vid *Institute for Economic Management* i Kairo, innan Nassers växande förtryck av kommunisterna ledde till att han lämnade Egypten. Han bosatte sig så småningom i Dakar, Senegal, först som Director vid *UN African Institute of Economic Development and Planning* och senare som Director vid *Third World Forum*.

Två egenskaper placerade honom vid sidan om de flesta andra marxistiska tänkare av sin tid. En var hans totala och absoluta engagemang att verka för socialismens sak. Han var inte enbart skrivbordsteoretiker som använde marxistiska verktyg för att analysera den samtidiga verkligheten som en form av fristående intellektuell aktivitet. Han var tvärtom en passionerat engagerad aktivist, för vilken intellektuell aktivitet var ett praktiskt stöd till aktivitet. Han försökte alltid organisera medaktivister för att göra effektiva insatser för att skapa förändringar och var nära förknippad med äkta rörelser, både den kommunistiska rörelsen i Senegal och även flera icke-statliga organisationer, som alla såg upp till honom för hjälp och för vägledning.

Den andra egenskapen var den centrala roll han tilldelade imperialismen i sin marxistiska analys, vilken är så annorlunda än vad man normalt finner både bland i-lands-marxisterna (med sällsynta undantag för gruppen kring tidskriften och förlaget *Monthly Review*) och även bland många tredje världen-marxister som, märkligt nog, i

den nyliberala globaliseringen såg en försvinnande imperialism. Amin såg tvärtom inte bara imperialismen som central för kapitalismen, utan lade den fast inom ramen för arbetsvärdeteorin genom sin teori om ojämlikt utbyte, för vilken han rättfärdigt berömdes.

Det faktum att metropolkapitalismens annektering av den tredje världen hade gett upphov till en process av ojämlikt utbyte var allmänt erkänt. Frågan var emellertid relaterad till "normen" med avseende på vilket utbyte som skulle kunna beskrivas som ojämlikt. Många skulle komma att acceptera och accepterade det förslag som tydligt följde utifrån Michal Kaleckis analys, att en ökning av monopolets grad i metropolkapitalismen gav upphov till en större press på tredje världens primära råvaruproducenter; men detta bara vid vissa historiska datum (från vilka monopolets ökningsgrad mäts) av normen eller ursprunget, i förhållande till vilket vi kunde lokalisera ojämlikt utbyte.

Amin och andra teoretiker av ojämlikt utbyte såsom Emmanuel såg utgångspunkten inte som ett datum utan som en konceptuell position. För Amin var ojämlikt utbyte uppenbart i det faktum att det värde som tillsattes under en viss tidsperiod av en enhet av enkel arbetskraft i periferin räknades som mindre än mervärdet över en liknande period av en enhet av enkel arbetskraft i metropolen, vilket också var förknippat med att värdet av arbetskraften i periferin var mindre än i metropolen.

Det är uppenbart att för Amin var det inte ojämlikt utbyte i sig som var begreppsmässigt centralt utan *superutnyttjandet*. Även om de varor som produceras av periferin utbytes mot de som produceras av metropolen i deras respektive mängder totalt (d v s direkt och indirekt) arbetstid som förkroppsligas, så länge som värdet av arbetskraften i den tidigare var under det i den senare på

grund av de tidigare massiva arbetsreserverna kommer detta överutnyttjande att fortsätta; Den enda skillnaden skulle vara att större vinster skulle ge tillfälle till dem som säljer produkterna i periferin (vilka kan vara transnationella företag från metropolen). Centralt för Amins uppfattning om imperialismen och av ojämlikt utbyte är därför detta faktum om superexploatering av periferins arbetare.

Kritikerna, bland dem fanns Charles Bettelheim, hävdade att värdet av arbetskraft i *förhållande till* arbetskraftens produktivitet var *lägre* i metropolen än i periferin, så att någon fråga inte förelåg om något överutnyttjande av arbetarna i periferin. Det uppenbara svaret var att eftersom de två regionerna producerade olika varor (på grund av kolonialmönstret för den internationella arbetsfördelningen), var själva jämförelsen av arbetskraftens produktivitet inte fysisk men värdefull; och därför skulle en sådan jämförelse redan innefatta effekten av ojämlikt utbyte. Det skulle vara ironiskt om *effekten* av ojämlikt utbyte på kort sikt användes för att motbevisa *faktumet* av ojämlikt utbyte.

Den internationella arbetsfördelningens koloniala mönster lyfter emellertid en fråga med avseende på själva teorin om ojämlikt utbyte. Om arbetskraftens värde var lägre i periferin än i metropolen, varför skiftades då inte all verksamhet från den senare till den förra, vilket resulterade i en negation av arbetsfördelningen där den förra till stor del begränsades till produktionen av primärvaror medan den senare producerade fabriksvaror. Denna fråga framträder än starkare med avseende på Arghiri Emmanuels teori om ojämlikt utbyte, som hävdade att varor som producerades av metropolen och periferin utbyttes mot varandra till produktionspriser, *men priserna baserades på lägre löner i den senare än i den förra*. Emmanuel hävdade i själva verket att kapitalrörligheten utjämnade vinstprocenten i de två regionerna trots att de fortsatte att vara specialiserade på sin produktmix. Detta lyfter frågan om varför inte denna kapitalrörlighet gjorde slut på en sådan specialisering helt och hållet, med en massiv övergång av själva tillverkningen från metropolen till periferin?

Detta är precis det som till hög grad sker nu under globalisering, men det eliminerar inte skillnaden vad gäller arbetskraftens värde mellan de två regionerna (även om dess divergerande rörelse har kommit till ett stopp, genom att metropolens löner upphör att öka med metropolarbetskraftens produktivitet). Men poängen här är emellertid att Samir Amin' projekt inte var att enbart teoretisera ojämnt utbyte utan att betrakta kapitalism som ett globalt system som passerar genom många faser (av vilka den nuvarande globaliseringen är den sista), och att teoretisera det faktum att arbetskraften i periferin kvarstår super-exploaterad i alla dess skeden. Det var att bära Marx analys framåt genom att se på ackumulering i ett världsperspektiv.

Den entydiga slutsats som framgår av Amins analys är att koppla bort periferin från den globala kapitalismen för att uppnå verkliga framsteg, och ingen jag kan komma på har betonat behovet av en sådan bortkoppling starkare och mer ihållande än Amin. Japan, det enda landet utanför den tidens metropol som lyckades bryta sin in i i-landsgruppen, kunde göra detta därför att landet inte var koloniserat. Inget annat land har ännu lyckats med detta försök, även om Kina, på grund av sin bakgrund med långtgående reformer under Mao-perioden, kanske är det enda landet enligt honom som

har potential att göra det (om det inte är föremål för västlig militär aggression, en risk han ansåg förelåg Kina och post-Sovjet).

Amin var övertygad om att den nuvarande fasen av nyliberal kapitalism var vid sitt slut. Det var inte så att kapitalismen nödvändigtvis hade nått en sådan *cul de sac*, men där vi går härifrån, vare sig mot en ny period av kapitalistisk konsolidering eller mot socialismen, skulle bero på vår praxis. Det är av denna anledning Amin in i det sista var aktivt engagerad och uppmanade andra att engagera sig aktivt i revolutionär praxis. Han föreslog även bildandet av en ny international, så att revolutionerande praxis över hela världen kunde samordnas.

Ingen redogörelse över Amins liv kommer att vara fullständig utan hänvisning till hans enorma värme, hans generositet och hans kamratskap. Hans entusiasm, hans skratt och hans anmärkningsvärda energi för att få människor ihop och driva dem i strävan efter revolutionerande praxis var hjärtevärm och smittsam för alla som kom i kontakt med honom. Att prata med honom var själv en inlärningsupplevelse, oavsett om man var överens eller oenig: han skulle ta en igenom många ämnen, från efterkrigstidens Frankrike till Bandungkonferensen, till finanskrisen 2008. Det var glädjen att prata med en starkt engagerad person som hade hållit sig till sin uppfattning. Han kommer att bli mycket saknad av en mångfald vänner, kamrater och beundrare.

* * *

Artikeln publiceras i svensk översättning med tillstånd av professor Prabhat Patnaik.

Prabhat Patnaik är Professor Emeritus vid *Centre for Economic Studies and Planning* vid *Jawaharlal Nehru University*, New Delhi. Han är författare till böcker såsom *Accumulation and Stability Under Capitalism* (1997), *The Value of Money* (2009) och *Re-envisioning Socialism* (2011).

* * *

Böcker av Samir Amin:

Den globala kapitalackumuleringen (1974)
Eurocentrism (1989)
Delinking (1990)
Maldevelopment (1990)
Kapitalism i globaliseringens tid, (1997)
Arabvärlden och Europa (2004)
Det liberala viruset (2005)

Redaktör: Claes Olsson